

Foto: Bert de Vos

LEZEN WORDT LEUK EN GAAT STEEDS BETER IN IJSSELSTEIN

Het Cals College in IJsselstein maakt in de brugklas gebruik van een doorlopende leerlijn voor lezen, waarbij de betrokkenheid van leerlingen hoog is en waarbij gevarieerde lesvormen en beoordelingsmethoden worden ingezet. De resultaten zijn boven verwachting.

BERT DE VOS

Het Cals College IJsselstein loopt – net als veel andere scholen – aan tegen gedemotiveerde leerlingen als het gaat om lezen. Leerlingen voeren de opdrachten bij Nederlands en de vakken wel uit, maar niet met veel motivatie. Ze lezen allemaal tegelijkertijd dezelfde tekst en moeten daar de opdrachten uit de lesboeken bij uitvoeren. Deze standaardwerkwijze komt bij bijna alle vakken voor. Leerlingen hebben er weinig keuze bij: niet bij de keuze van de teksten, niet bij de manier van lezen en niet bij de verwerking.

Tegelijkertijd organiseert de school rijke activiteiten rond fictie, waarbij leerlingen wel met interesse lezen.

Er komt jaarlijks een schrijver op school, er is aandacht voor vrij lezen in de klas en in de lees-‘Lounsj’, er worden projecten van Bazar (leesbevorderingsprojecten voor vmbo) georganiseerd en leerlingen besteden veel aandacht aan jeugdliteratuur bij Nederlands. Zo’n rijk programma zorgt voor gemotiveerde lezers; de school wilde ook voor begrijpend lezen die gemotiveerde houding ontwikkelen.

De school heeft in het taalbeleidsteam een uitgesproken visie op lezen ontwikkeld, gebaseerd op de successen van het onderwijs in fictie en de leespiramide (De Vos, 2009). Volgens het Cals College is begrijpend lezen meer dan het goed beantwoorden van vragen bij een toets. Het is een bepalende vaardigheid voor het

leren op school. Leerlingen die goed kunnen lezen, presteren bij alle vakken immers beter. Bij begrijpend lezen hoort de houding dat lezen belangrijk is in je leven. Onderwijs in begrijpend lezen moet daarom gevarieerd gedaan worden en met een breed repertoire aan vormen verwerkt worden.

Vandaar dat de praktijk van het leesonderwijs op school een brede benadering behoeft. En breed, dat betekent:

- aandacht voor leeshouding van de leerling;
- expliciete aandacht voor lezen bij Nederlands en bij andere vakken;
- een persoonlijke benadering (met aandacht voor woordenschat of geëigende leesstrategieën);

- expliciete aandacht voor woordenschat, ook bij andere vakken;
- een actieve rol voor de leerling zelf;
- een verbinding met lezen buiten de school.

De leespiramide

De brede benadering van lezen zoals die hierboven werd geschetst, is zichtbaar in de leespiramide (figuur 1). De piramide geeft een rangorde aan: de genoemde activiteiten zijn allemaal nodig, maar hoe lager in de piramide, hoe meer tijd en aandacht de activiteit moet krijgen om resultaten te boeken bij begrijpend lezen.

Voor de praktijk van het onderwijs heeft dat tot gevolg dat teksten met vragen en die klassikaal nakij-

Pauline Troost, docent Nederlands, en leerlingen van 1 vmbo van het Cals College in IJsselstein. Foto's: Bert de Vos

ken een werkvorm is die steeds minder voorkomt. In de plaats daarvan komen lessen met een variatie aan teksten en een variatie aan verwerkingsopdrachten. Vanuit dit denken is het leesprogramma ontworpen. Dat programma is uitgevoerd door drie docenten en is gevolgd bij Pauline Troost in leerjaar 1 van het vmbo.

Het programma

Het programma begrijpend lezen bij Nederlands kent vijf onderdelen:

1. intensief programma in het begin van het schooljaar;
2. externe toets en diagnose met Cito-toets;
3. expliciete aandacht voor de leeshouding;
4. invoering tekstendossier;
5. werken met de Leesbox.

1. intensief programma

Vanaf het begin van het schooljaar wordt er ingezet op een intensief programma voor leesvaardigheid waarin de leerlingen leesstrategieën aanleren en specifieke deelvaardigheden oefenen als het onderscheiden van hoofd- en bijzaken en het herkennen van feiten en meningen. De lessen vinden plaats tijdens mentorlessen en bij Nederlands. Er wordt geen gebruik gemaakt van de leergang, en de lessen zijn interactief en werken toe naar het gebruiken van de leesposter (figuur 2). Op deze poster staat kort wat de leerling doet om het leesdoel te bepalen, de voorkennis te activeren, de tekst te begrijpen en de tekst te verwerken.

Het programma is intensief: er worden twee lessen per week (een mentorles en een les Nederlands) volledig aan besteed. In tien weken is de stoomcursus afgelopen en is de leesposter gemaakt die in alle klassen zichtbaar aan de muur hangt. Alle vakleerkrachten weten van deze poster af en kunnen leesteksten met leerlingen bespreken met behulp van de poster. Na de lessen uit het programma onderhouden leerlingen hun verworven vaardigheden door de leeslessen uit de lesmethode bij Nederlands te behandelen. Bij deze leeslessen wordt ook Nieuwsbegrip gebruikt (<www.nieuwsbegrip.nl>).

2. Cito-toets

Zo vroeg mogelijk in het jaar maken de leerlingen een Cito-toets (Cito Volgstelsysteem voortgezet onderwijs). Deze toets is bedoeld om het leesniveau van de leerlingen te bepalen en te weten te komen wat de leerlingen nodig hebben om beter te worden. De toets vormt de basis voor gesprekken met leerlingen en geeft de leerkrachten in-

formatie over hun niveau en de soort lezer. Om de voortgang te meten wordt de toets herhaald aan het eind van leerjaar 1 en leerjaar 2.

Tussendoor maken de leerlingen de leestoetsen uit de methode. Deze methodetoetsen worden behalve om de stand van zaken te bepalen ook gebruikt als beoordeling voor een cijfer.

3. expliciete aandacht voor de leeshouding

Ook al vroeg in het schooljaar geeft de docent Nederlands expliciete aandacht voor de criteria waaraan leesvaardigheid en de leeshouding van de leerling moeten voldoen. De leerlingen bespreken met elkaar wat de kenmerken zijn van een beginnende lezer en van een goede lezer, en ze bepalen voor zichzelf waar ze staan op de lijn

EEN TEKST, WAT NU...

V
O
O
R

1. Leesdoel bepalen, leesstrategie bepalen:

zoekend lezen
globaal lezen
grondig lezen
studerend lezen

2. Voorspellen, voorkennis activeren (oriënterend lezen):

kijk naar de buitenkant
wat weet ik al?
waar gaat de tekst over?

3. Ophelderen:

moeilijke woorden:
uit de tekst
met woorden die erop lijken
met hulp van anderen, woordenboek

4. Vragen stellen:

wie, wat, waar, waarom, wanneer, hoe?

T
I
J
D
E
N
S

5. Verwerking:

waar ging de tekst over?
klopte mijn voorspelling?
begrijp ik de tekst?
wat weet ik nu?
wat ga ik ermee doen?

N
A

Figuur 1. De leespiramide

Figuur 2. Leesposter

De resultaten zijn spectaculair. Klassen die met dit programma hebben gewerkt, hebben de grootste vooruitgang geboekt

van 'beginner' tot 'expert'. De resultaten van de Cito-toets worden ook op deze lijn geplaatst.

In een aantal lessen gaat de docent in op het belang van lezen en de houding die leerlingen hebben tegenover lezen. Het gesprek gaat expliciet over 'hoe belangrijk is lezen voor jou' en 'hoeveel zin heb jij in lezen'.

Verder maken de leerlingen kennis met de officiële referentieniveaus voor leesvaardigheid en schatten ze in op welk referentieniveau ze zelf zitten. De referentieniveaus zijn door de school vertaald op het niveau van de leerling, zodat die zelf – mede – kunnen beoordelen in hoeverre ze het 2F-niveau aankunnen.

Deze reflecties op hun eigen kunnen en hun eigen motivatie herhalen ze halverwege en aan het eind van het schooljaar. Zo wordt niet alleen de groei in resultaten op de toets zichtbaar, maar ook de ontwikkeling in motivatie.

4. tekstdossier

Om het begrijpend lezen van de leerlingen te stimuleren wordt er gewerkt met een tekstendossier. Een leerling laat in het dossier zien wat hij kan. Voortgang wordt inzichtelijk gemaakt door zelf teksten te verzamelen en daar een verantwoording bij te schrijven. Zo bepaalt een leerling zelf of hij het 2F-niveau van de referentieniveaus gehaald heeft. In een inleidende les krijgen de leerlingen teksten op verschillende niveau en bespreken ze wat de ene tekst moeilijker maakt dan de andere. Die criteria gebruikt de leraar en de leerling verder om eigen teksten te beoordelen op niveau.

Het niveau van de tekst wordt mede bepaald door wat de leerling met de tekst moet doen. Een leerling die wil bewijzen dat hij een 2F-tekst aankan, voert een moeilijkere opdracht met de tekst uit. Die opdrachten zitten in de *Leesbox* (zie hiernaast). Gemiddeld eens in de twee weken wordt er tijdens de les Nederlands aan het dossier gewerkt en eventueel werken leerlingen er in eigen tijd aan verder. Tijdens deze lessen voert de docent individuele gesprekken en biedt hulp waar nodig.

Het tekstdossier van een leerling bestaat uit de volgende aspecten:

- Scores: uitslag begintoets, tussentijdse methodetoetsen en de eindtoets.
- Niveaubepaling: ingevulde leerlijnen, inschalingen op referentieniveau.
- Opdrachten: een aantal verwerkingsopdrachten bij een tekst naar keuze waarmee de leerling kan laten zien wat hij kan.
- Teksten: de leerling zoekt een paar teksten die hij makkelijk te begrijpen vindt, teksten die hij te moeilijk vindt en teksten die hij nog net kan begrijpen, en relateert de moeilijkheidsgraad aan de referentieniveaus. Die zijn voor dit doel in leerlingentaal herschreven.

5. werken met de Leesbox

Voor de verwerkingsopdrachten kunnen de leerlingen kiezen uit een set opdrachten en een set teksten. Zowel de opdrachten als de teksten lopen in moeilijkheidsgraad op. De leerlingen kiezen zelf welke verwerkingsopdracht ze doen. De verwerkingsopdrachten zijn tekstonafhankelijk, gevarieerd en kunnen bij alle teksten uitgevoerd worden. De opdrachten zijn verzameld in de *Leesbox Cals* (zie figuur 3).*

Leien dakje

Natuurlijk gaat niet alles vanzelf. En natuurlijk kost dit alles veel inspanning. De school had al – en heeft nog steeds – een rijk leesklimaat voor fictielezen. Er komen schrijvers op school, er is een lees-'Lounsj' en nog veel meer. Toch is de slag naar ook een rijk begrijpendlezenklimaat niet zomaar gemaakt. Maar de docenten van de sectie Nederlands die het uitvoeren, ervaren de successen. Die successen zijn in de eerste plaats dat de docenten merken dat de leerlingen gemotiveerd lezen, dat ze initiatief tonen door zelf teksten mee te nemen, dat ze met interesse informatieve teksten lezen. Dat helpt. In het eerste jaar dat met ondersteuning van APS enkele leraren met dit programma werkten, waren de resultaten spectaculair. Leerlingen van de school zijn in het begin

doe-opdracht
<p>Interview een deskundige met betrekking tot het onderwerp van de tekst. Je mag om deze deskundige te vinden internet gebruiken.</p>
schrijfoopdracht
<p>Beantwoord de volgende vragen:</p> <p style="text-align: center;">Wie? Wat? Waar? Wanneer? Waarom? Hoe?</p>
sprekopdracht
<p>Lees de tekst. Schrijf een raptekst over het onderwerp. Laat de rap horen aan je klas. Wellicht kan een klasgenoot beatboxen.</p>
groepsopdracht
<p>Maak in een groep van maximaal 5 personen een <i>living statue</i> dat het onderwerp van de tekst goed weergeeft. Maak hier een foto van.</p>

Figuur 3. Enkele voorbeeldopdrachten uit de *Leesbox Cals*

en aan het eind van het schooljaar getoetst en de klassen die met dit programma hebben gewerkt, hebben de grootste vooruitgang geboekt. De leerlingen scoorden sensationeel hoger dan in de klassen die alleen het lesboek gevolgd hadden. De resultaten geven aanleiding om het programma dan ook schoolbreed in te voeren.

Het programma wordt breder ingevoerd bij alle lessen Nederlands, en ook vakdocenten van andere vakken gaan langzaamaan meedoen. Dat betekent dat vakleerkrachten verwijzen naar de leesposters, ook met teksten uit andere bronnen dan de lesmethode werken, meer interactief met teksten aan de slag gaan en variëren in de opdrachten na het lezen. Om docenten daarvoor toe te rusten organiseert de taalcommissie van de school een aantal werkmiddagen om de visie te delen en de praktische uitwerking voor de vakken te maken. Dat is nog in ontwikkeling.

Evalueren

Het Cals College vindt de traditionele leestoets alleen niet voldoende om de vorderingen van leerlingen te meten. Daarom werkt de school met andere vormen van evalueren en beoordelen, en ook daarin hebben leerlingen zelf een grote rol. Met elkaar stellen ze de criteria van de leerlijn op, waardoor leerlingen precies weten aan welke criteria ze moeten voldoen. Ook zijn de referentieniveaus op leerlingniveau uitgewerkt, waardoor leerlingen inzicht krijgen in het einddoel van begrijpend lezen. In de lessen leren ze aan de hand daarvan naar teksten te kijken. Doordat leerlingen zo'n grote rol krijgen in hun eigen leerproces, voelen ze zich zeer betrokken bij het programma en bij hun ontwikkeling. ■

* De *Leesbox Cals* is te bestellen via <www.aps.nl>.

LITERATUUR

- Berg, L. van den, Bootsma, G., Kroon, H., Tordoir, A., & Vos, B. de. (2012). *Lezen van 1F naar 4F*. Utrecht: APS.
- Moes, G., Troost, P., Willems, S., Martens, W., Berg, L. van den, & Vos, B. de. (2011). *Leesbox Cals*. Utrecht: APS.
- Vos, B. de. (2009). *Lezen*. Utrecht: APS.